

"Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Ailesi" Paneli

İhsan ÇAPCIOĞLU

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığının düzenlediği "Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Ailesi" konulu panel 22 Ekim 2003 tarihinde Vakıflar Bankası Genel Müdürlüğü Toplantı Salonunda yapıldı. Panelin açılış konuşmasını Aile Araştırma Kurumu Başkan Vekili Nesrin Afşar Çelik yaptı. Çelik konuşmasında, tarih boyunca ailenin toplumsal değişiminin hem nesnesi hem de öznesi olduğunu vurgulayarak, ailenin bu pozisyonunun bütün toplumların tarihinde ona başat bir kurum olma özelliği kazandırdığını ifade etti. Bu bağlamda Mustafa Kemal Atatürk'ün "içtimai Hayatın Temeli Aile Hayatıdır" sözünü hatırlatan Çelik, Atatürk'ün aileyi milli kültürümüzün temel unsuru olarak gördüğünü ve onun kurduğu Cumhuriyetin getirdiği çağdaş ilkelere göre şekillenen modern Türk Ailesinin Anayasanın 41. maddesi (Aile Türk Toplumunun Temelidir) ile güvence altına alındığını belirtti. Vekalet ettiği Aile Araştırma Kurumu hakkında da bilgiler veren Nesrin Afşar Çelik, Aile Araştırma Kurumu'nun "aile ile ilgili milli politikalar üretmek" amacıyla Başbakanlığa bağlı bir birim olarak 1989 yılında kurulduğunu ve o tarihten günümüze kadar düzenlediği üç aile şûrası, pek çok konferans ve panelin yanı sıra, yirmi ayrı araştırma projesi, yüzü aşkın kitap, dergi, yüzlerce broşür ve matbu metinleri kamuoyunun istifadesine sunarak kamu yayıncılığı konusunda farklı bir hizmet alanı oluşturduğunu kaydetti. Ayrıca Çelik, kurumun aile alanında geniş bir veri tabanı oluşturmayı hedefleyerek ülkemizde aileyi kuşatan sorunlara yönelik çözümler sunduğunu ve böylece aile merkezli politikaların üretilmesine ciddi katkılar sağladığını belirtti.

Panelin davetlileri arasında yer alan kadın ve aileden sorumlu devlet bakanı Güldal Akşit, ekonomik birlikteliklerin siyasi birlikteliklerle güçlendirildiği günümüz dünyasında son yıllarda giderek hız kazanan küreselleşme sürecinin bütün kurumlar gibi aile kurumunu da derinden etkilediğini ve 1950'lerden itibaren köyden kente göç hareketlerinin hız-

landırdığı sanayileşme ve kentleşme olgusunun ortaya çıkardığı şartların aile yapımız üzerindeki etkilerin temel belirleyicileri olduğunu ifade etti. Akşit, son yıllarda bu iki olgusunun etkisinin özellikle iktisadi ve sosyal şartlar üzerinde görüldüğünü ve eğitimi sürdürmemeye, yetersiz beslenme, mesken ve sağlık sorunu gibi problemlerin ailenin yaşam kalitesini düşürerek özellikle gençler arasında suça yönelme ve madde kullanımının artmasına yol açtığını belirtti. Bu tür sorunlar karşısında aileyi korumak için çeşitli sistemler geliştirildiğini sözlerine ekleyen devlet bakanı Akşit, bakanlık olarak küresel pazarlama ve reklam endüstrisi karşısında çaresiz kalan ailelerin parçalanmasını önlemek amacıyla sosyal destek projeleri hazırladıklarını ve Dünya Bankası ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu tarafından ortaklaşa yürütülen 500 milyon dolarlık Sosyal Riski Azaltma Projesi çerçevesinde Dünya Bankası'ndan finansal destek sözü aldıklarını ifade etti.

Panelin başkanı ve aynı zamanda ilk konuşmacısı sıfatıyla söz alan Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kadir Arıcı'nın konu başlığı "Sosyal Riskler Karşısında Ailenin Önemi" idi, "Türk ailesi son otuz yıldır yaşadığımız değişimler karşısında sanki yeni bir istiklal Savaşı veriyor" diyerek sözlerine başlayan Arıcı, aileyi tehdit eden sosyal riskleri hastalık, sağlık ve yaşlılık gibi fizyolojik riskler ve ölüm, işsizlik, konut, evlenme, çocuk sahibi olma gibi sosyo-ekonomik riskler olmak üzere iki gruba ayırdı. Toplumu sürekli tehdit altında tutan bu risklerle mücadelenin insanlık tarihi kadar eski olduğunu vurgulayan Arıcı, modern sosyal güvenlik sisteminin geleneksel güvenlik anlayışından farklı olduğunu, bugün artık risk ortaya çıkmadan gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik bir güvenlik sisteminin geliştirildiğini, oysa geleneksel güvenlik anlayışının ancak risk ortaya çıktığında aileye el uzattığını ifade etti. Türk toplumu gibi güçlü aile bağlarına sahip toplumlarda sosyal riskler karşısında ailenin korunmasının gerekliliği üzerinde de duran Prof. Dr. Kadir Arıcı,

günümüzde sadece aileyi değil, aynı zamanda akra-
ba ve yakınları da kapsayan bir sosyal güvenlik sis-
teminin cârî olduğunu sözlerine ekledi. "Sosyal riskler
karşısında aileye gerekli destek mutlaka verilmelidir"
diyen Arıcı, bu desteğin sistemli bir devlet politikası
haline getirilmesi gerektiğini belirtti. Ailenin öncelikle
geleneksel değerleri ve kültürü gelecek kuşaklara
aktarma konusunda gereken özeni göstermesi gerek-
tiğini sık sık vurgulayan Prof. Arıcı, bu konuda
devletin aileye destek sağlayabileceğini, Türkiye
Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal yardım için ihtiyaç
duyulan yeterli kaynağa sahip olduğunu, ancak asıl
problemin bu kaynağın nasıl kullanılacağı konusunda
yaşandığını kaydetti. Yoksullukla mücadelenin
devletin öncelikli görevi olduğuna dikkat çeken Arıcı,
"devlet yoksullukla mücadele etmek istiyorsa çok iyi
işleyen sosyal yardım ve destek birimleri kurmak
zorundadır. Aileyi koruma konusunda sosyal yardım
ve destek sağlama, artık devletin başlıca görevleri
arasına girmelidir. Devlet ülke çapında yardıma muh-
taç aileleri tespit etmeli ve bu ailelere çağdaş usuller-
le yardım götürmelidir. Böylece gerçekten ihtiyacı
olan, fakat bunu dile getirmeye çekinen ailelere
yardım edilmiş ve medyada izlediğimiz çağdışı
yardım görüntülerinin önüne geçilmiş olur" dedi.
Prof. Arıcı bildirisini, "geleceğin güçlü Türk devletinin
temelinde güçlü Türk ailesi yer alacaktır" diyerek nok-
taladı.

Panelin ikinci bildirisini Orta Doğu Teknik üniver-
sitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Olcay imamoğlu
tarafından sunuldu, imamoğlu konuşmasına, panel
duyurusunda "Aile içi İletişim Sorunları" olarak belir-
lenen bildiri başlığını, hazırlık sürecinde konunun
sınırlandırılmasına duyulan ihtiyaçtan dolayı, "Aile
Ortamında Benlik Kurguları ve İletişim Yönelimleri"
olarak değiştirdiğini belirterek başladı. İmamoğlu
devamla şunları söyledi: "iletişim yönelimlerinin kay-
nağında belirli zihniyet örüntüleri yatar. Çoğu zaman
dış dünyayı (realiteyi) olduğu gibi algıladığımızı
zannederiz. Oysa biz gerçeği içinde bulunduğumuz
zihinsel koşullara göre algılarız. İnsan olarak temel
sorunlarımızdan birisi, anlamlandırma sorunudur.
Yaşamla ilgili çeşitli anlamlar geliştirmek zorundayız.
Bunu yapabilmek için ise, içinde bulunduğumuz
kültürel ortamın bize sunduğu malzemedan yarar-
lanırsınız. Kültür, en genel tanımıyla, anlam örüntüleri
üzerine kurulur. Anlam örüntüleri çeşitli zihniyet
örüntüleri ile ilişkilidir. Bireyin ve toplumun sahip
olduğu zihniyet örüntüleri ise, nasıl bir hayat

yaşadığımızı belirler. Bir süre sonra dünyayı kendi
penceremizden görmeye başlarız". Bu noktada
kültüre uygun benlik gelişiminin bireyin sosyalleşme
sürecinde elde ettiği kazanımlardan olduğuna işaret
eden imamoğlu, aile, okul, arkadaş çevresi, medya ve
diğer çevresel etkilerin bireyin benlik sistemi
üzerinde belirleyici rol oynadığını ifade etti. Prof. Dr.
Olcay imamoğlu'na göre, ben nasıl biriyim?, nasıl
birisi olabilirim? ve nasıl olmalıyım? gibi benlik sis-
temimizin bize yönelttiği sorular, bireyi kuşatan
kültürel sistem içinde insan nasıl olmalı? sorusunda
ifadesini bulmakta ve böylece kültüre uygun benlik
gelişim süreci başlamış olmaktadır, imamoğlu, bu
bildiriyi hazırlarken ulaşmak istediği nihai amacın
'batı kültürüyle doğu kültürünün farklı birey tanım-
larından hareketle çağdaş Türk toplumunun nasıl bir
aile modeline sahip olduğunu tespit etmek ve
Batıdaki aile modeliyle karşılaştırmalar yaparak Türk
toplumunun aile yapısını tanımlayacak bir model
ortaya çıkarmak' olduğunu vurguladı. Batı kültüründe
'birey olmak' çok önemli görüldüğü halde, özellikle
1970lerden sonra bireyci benlik anlayışının sorgu-
lanmaya başlandığını ve bu konuda toplumsal cin-
siyetle ilgili araştırmaların etkili olduğunu kaydeden
imamoğlu, batının benlik modelinin bütün toplumlar
için geçerli bir model olmadığını zamanla
anlaşıldığına dikkat çekti, ülkemizdeki benlik
anlayışının da batının benlik tanımına uymadığının
altını çizen Olcay imamoğlu, "Türk insanının benlik
anlayış» hem bağımlı hem de ilişkili olma yönünde
değişme gösteriyor" dedi. 'Bağımsız bir kişiliğe sahip
olma' ile 'ilişkili (bağımlı) bir kişiliğe sahip olma'
arasında literatürde varsayıldığı gibi birbirine karşıt
bir ilişkinin olmadığını belirten imamoğlu, bağımsız
olma (ayrışma) ve bağımlı olma (bütünleşme) ilişki-
sinden hareketle Türk toplum yapısını yansıttığını
düşündüğü bir aile modeli ("Dengeli Ayrışma-
Bütünleşme Modeli") geliştirdiğini sözlerine ekledi.
Prof. imamoğlu'na göre, bireyci batı toplumlarında
'kişi gelişimini içsel dayanaklı olarak sürdürmelidir'
deniyor. Kollektif doğu toplumlarında ise, 'birey dışsal
dayanaklı olmalıdır' anlayışı hakim. Batı toplumları
bireye dış ortama karşı daha mesafeli olması gerek-
tiğini, doğu toplumları ise, mesafesizliği, dışa yakın-
lığı öğütlemektedir. Batı kültürü insanın düşünsel ve
fiziksel ayrışmasını (kendileşme) önemseddiği halde,
doğu kültürü düşünsel ve zihinsel bütünleşmeye
önem vermektedir. Son dönem Türk toplumunun aile
yapısında her iki eğilimi (ayrışma-bütünleşme) de

yansıtan yönlerin bulunduğunu kaydeden imamoğlu, "Dengeli Ayrışma-Bütünleşme Modeli'nin" ön gördüğü insan tipinin Türk insanını karakterize ettiğini söyledi ve bu konuda örnekler vererek konuşmasını tamamladı.

Hacettepe üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Günsel Terzioğlu, "Aile ve Ekonomi" başlıklı bildirisinde, günümüz Türk toplumunda ailenin sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili bilgiler verdi. Sosyal yapı kadar sosyo-ekonomik yapının da temel kurumlarından birinin aile olduğuna dikkat çeken Terzioğlu, sosyo-ekonomik yapı değişimlerine bağlı olarak bugün ailenin; enflasyon, kredi bulunabilirliği, yatırım fırsatları ve gelir durumu gibi ekonomik faaliyetlerden etkilendiğini belirtti. Ailenin başlıca ekonomik faaliyetlerini gelir, harcama, tasarruf-yatırım ve borçlanma olmak üzere dört maddede toplayan Terzioğlu, "II. Dünya Savaşından önce ailenin gelirini sadece erkekler sağlıyordu. Savaş sonrası siyasi, sosyal ve iktisadi alanlardaki hızlı değişimlerin bir sonucu olarak kadınlar da işgücüne katılmaya başladı. Ancak, kadınların işgücüne katılım oranlarında son yıllarda düşüş görülmektedir. Oysa işgücüne katılan kadın ailenin ekonomik durumuna ciddi katkılar sağlamaktadır" dedi. Bugün Türkiye'de hane halklarının % 43'ünün 'yoksul' olduğunu kaydeden Terzioğlu, ailenin gelir politikasına en az eğitim kadar önem verilmesi gerektiğini, zira ailenin gelir durumunun toplumun tüketim alışkanlıkları üzerinde doğrudan etkili olduğunu kaydetti. Aile giderleri içinde ilk iki sırayı konut ve gıda harcamalarının aldığını belirten Terzioğlu, son yıllarda konut harcamalarının gıda harcamalarının önüne geçtiğini; eğitimin en son sırada yer aldığını, bununla birlikte alkollü içecek harcamalarının eğitime yapılan harcamaların üç katına yaklaştığını ifade etti. Ailenin, yaşam kalitesinin temel belirleyicileri olan fiziksel ve ruhsal gereksinimleri karşılamakta zorlandığını sıkça vurgulayan Terzioğlu, tasarruf eğilimi ve hacminin giderek düştüğünü, Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre hane halklarının sadece % 16'sının tasarruf yapabildiğini ve tasarruf adı altında yapılan yatırımların ekonomik açıdan yatırım olarak kabul edilmeyen altın ve döviz gibi alanlarda yoğunlaştığını belirtti, ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik kriz ortamında ailelerin çeşitli borçlanma yolları aramaya başladığını kaydeden Prof. Terzioğlu, "hane halklarının çoğu biriken borçlarını ödeyebilmek için borçlanmaktadır. Akriba ve yakınlarından yeterli

desteği sağlayamayan aileler, tüketici kredisi ve kredi kartları aracılığıyla bankalara borçlanmaktadır. Banka kredileri satın alma arzusunun ve gücünün üzerinde borçlanma eğilimini arttırmaktadır. Nakit para taşıma yerine harcama kolaylığı sağlamak için geliştirilen kredi kartları ödeme gücünü çeken ailenin ekonomik durumunu daha da kötüleştirmektedir" dedi. Aile değerlerinin topluma aşılması için politikalar geliştirilmesinin önemi üzerinde de duran Terzioğlu, ailelerin eğitimsizlik yüzünden medyanın oluşmaya çalıştığı imajlardan etkilendiğini ve 1980'lerden bu tarafa üretilen sosyo-ekonomik politikaların aile değerlerinde yozlaşmalara yol açtığını sözlerine ekledi. Terzioğlu bildirisinin sonunda şu önerilerde bulundu: Devlet, istihdam, gelir dağılımı, yatırım fırsatları ve borçlanma gibi konularda politikalarını yeniden gözden geçirmeli ve sosyo-ekonomik açıdan aileye destek olmalıdır. Ayrıca, ailelerin ekonomik ve sosyal değişimlere uyum sağlamaları ve bu değişimlerle mücadele edebilmeleri için toplumdaki makro ekonomik eğilimleri anlama; para ve zaman gibi ekonomik kaynakların idaresi, enflasyonla mücadele gibi konularda bilgilendirilmesi amacıyla örgün ve yaygın eğitimin kapsamı genişletilmelidir.

Panelin dördüncü konuşmacısı Halkla İlişkiler Uzmanı İkbâl Gürpınar'dı. "Medya ve Aile" başlıklı bildirisinde, bireylerin ve toplumların mutluluğu için etik, eğitim ve ekonominin gerekliliği üzerinde duran Gürpınar, ekonominin son zamanlarda etik ve eğitimin önüne geçtiğine dikkat çekerek medyadan konu ile ilgili örnekler verdi. Medyadaki bazı programların aileyi ekonomik anlamda lüks tüketime ve toplumsal değerler alanında ahlaki dejenerasyona sürüklediğine de işaret eden Gürpınar, özette şunları söyledi: "Medyada izlediğimiz, fakat beğenmediğimiz ve onaylamadığımız programlar karşısında tepkimizi demokratik yollardan mutlaka dile getirmeliyiz. Medyanın bize sunduğu her şeyi olduğu gibi kabul etmemeliyiz. Çünkü bugün medyada izlediğimiz bazı programlar, Türk toplumunun ahlaki değerleri üzerinde son derece zararlı sonuçlar doğuruyor. Bu alandaki denetimsizliğin önüne geçilmezse pek çok ailevi ve toplumsal değerlerimizi kaybedebiliriz".

Panelin son konuşmacısı Türkiye Göç Araştırmaları Ağı Koordinatörü Dr. Serim Timur, "Sosyo-Kültürel Değişim Süreci ve Aile" başlıklı bir bildiri sundu. 1960'lı yıllardan günümüze, değişen Türk aile yapısı hakkında bilgiler veren Timur, Türkiye'de ailelerin büyük çoğunluğunun zaman içinde çekirdek aileye

önüştüğünü kaydetti. Kırsal kesimde geniş ailenin temel dayanağının mülkiyet olduğunu belirten Timur, topraksız tarım işçileri arasında çekirdek aile oranının 1968'de % 50'ler civarında iken bugün bu oranın % 80'lere ulaştığına dikkat çekti. Kırsal bölgelerdeki aileler arasında çekirdek aile oranındaki bu artışın göç hadisesinin somut göstergelerinden biri olduğuna işaret eden Serim Timur, evlenmiş oğul ve kızların aileden göç yoluyla ayrıldığını ve böylece daha çok büyük kentlerin aile modelini karakterize eden çekirdek ailenin oranında kırsal kesimde de hızlı bir artış yaşandığını ifade etti. Ülkemizde son yıllarda ataerkil ve geniş aile tipinde genel anlamda bir azalma görülmesine rağmen, yoksul gecekondular bölgelerinde ekonomik kriz ortamından dolayı yeniden geniş aileye dönüş yaşandığına dikkat çeken Timur, ailenin sosyal güvenlik ve dayanışma sağlayıcı rolüne vurgu yaptı. Türk ailesinin oluşumu hakkında da bilgiler veren Timur, Türkiye'de evli çiftlerin yaklaşık üçte birinin birbirleriyle akraba ve akraba olan eşlerin % 80'inin kardeş çocukları olduğunu, özellikle erkek kardeş çocuklarının birbirleriyle evlendiklerini belirtti. Timur özetle şunları söyledi: "Akraba olan eşlerin oranı Ankara, İstanbul ve İzmir'de % 17 iken, diğer kentlerde % 19'a, köylerde % 36'ya çıkmaktadır. Kocasını akraba olan kadınların % 29'u amcalarının oğlu, % 49'u dayı, hala ya da teyze oğlu olmak üzere kuzenleriyle evlenmişlerdir, ikinci kuşak kuzenler arası yani kardeş torunlarının birbirleriyle evlenme oranı % 5'dir. Bunların dışında kalan akraba evliliklerinin, diğer uzak akrabalar arasında yarı yarıya dağıldıkları görülmektedir. Akrabalar arası evliliği, geniş ve ataerkil aile biçimleri pekiştirmektedir. Akrabası ile evli olanların oranı, kuruluşta beri çekirdek aile olan ailelerde % 20 iken, ataerkil geniş ailelerde % 34'e çıkmaktadır. Köylerde bütün aile biçimlerinde akraba evliliği diğer yerleşim yerlerinden daha yüksektir. Bölgeler arası değerlendirmede en düşük oran % 20 ile Batı Anadolu'da, en yüksek oran ise % 37 ile Doğu Anadolu'dadır. Ancak Batı Anadolu'da da ataerkil ailelerde çekirdek ailelere göre oranın yüksek olduğu görülmektedir". Serim Timur, günümüz Türk ailesinin

sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili olarak daha gerçekçi ve politika yönelimli araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu belirterek konuşmasını tamamladı.

Cumhuriyetimizin 80. Yılı kutlamaları çerçevesinde Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı tarafından düzenlenen panel, konusunun güncelliği ve konuşmacı olarak seçilen uzmanların günümüz Türk ailesini kuşatan sorunlar karşısında sundukları politika önerilerini yansıtmaları açısından oldukça başarılıydı. Prof. Dr. Kadir Arıcı ve İkbâl Gürpınar hariç, diğer konuşmacıların sunuşlarını görsel malzeme ile zenginleştirmeleri, izleyenlere aktif dinleme imkanı sağladı. Bütün panelistler ailenin sosyal riskler karşısında korunması için örgütlenmenin ve bilinçlenmenin önemi üzerinde durdu. Bu anlamda özellikle Kadir Arıcının bildirisi, aileye sunulacak sosyal desteğin düzenli ve iyi işleyen bir devlet politikası haline getirilmesi gerektiğini vurgulaması açısından kayda değerdi. Hızlı sosyal, siyasal, ekonomik ve yapısal değişimlerin tüm toplumsal kurumlar gibi aile kurumunu da etkilediği ve özellikle yaşanan ekonomik krizlere bağlı olarak aile yapısının daraldığı, aileler arası gelir dağılımındaki dengesizlikten kaynaklanan açığın büyüdüğü ve enflasyonun ailenin yaşam kalitesini düşürerek yoksulluğu körüklediği ülkemiz koşullarında aileyi kuşatan ekonomik sorunlara sıkça temas edilmesi panelin dikkat çeken yönleri arasındaydı. Bu çerçevede özellikle, yoksullaşmanın, ailenin toplumsal konumunu, rolünü, aile bütçelerini, işgücüne katılım biçimlerini, ev içi sorumlulukların dağılımını, ailenin varlık durumunu, toplumsal çevre ile ilişkilerini ve toplumsal yaşama katılım eğilimlerini etkilediği ifade edildi. Sonuç olarak, Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türk Ailesinin geçirdiği değişim ve dönüşümü bir ölçüde ortaya koymaya çalışan bu paneli düzenleyen Aile Araştırma Kurumu'na, değerli konuşmacılara ve katılımcılara teşekkür ediyor, bundan sonra da bu alanda var olan problemlerin çözümüne yönelik olarak bu gibi etkinliklerin yoğun bir şekilde yapılmasını temenni ediyoruz.